

Ієвіня О. В. – кандидат юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ НЕПОВНОЛІТНІХ БАТЬКІВ У СІМЕЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз поняття неповнолітніх батьків у сімейному законодавстві України. Доведено необхідність чіткого визначення поняття неповнолітніх батьків для забезпечення належного рівня здійснення ними своїх батьківських прав і виконання батьківських обов'язків, забезпечення прав дітей неповнолітніх батьків. Запропоновано виокремлювати дві групи неповнолітніх батьків: до 14 років та від 14 до 18 років.

Ключові слова: батьківські права; материнство; батьківство; неповнолітні батьки; сім'я.

Осуществлен анализ понятия несовершеннолетних родителей в семейном законодательстве Украины. Доказана необходимость четкого определения понятия несовершеннолетних родителей для обеспечения необходимого уровня осуществления ими родительских прав и исполнения родительских обязанностей, обеспечения прав детей несовершеннолетних родителей. Предложено выделять две группы несовершеннолетних родителей: до 14 лет и от 14 до 18 лет.

Ключевые слова: родительские права; материнство; отцовство; несовершеннолетние родители; семья.

This article is focused on the legal definition of parents under the full age. The conclusion that parents under the full age may be divided into two groups: parents under the full age who have attained the age of 14 and parents under the full age who have not attained the age of 14 is done.

Keywords: parental rights; motherhood; fatherhood; parents under the full age; family.

Забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку є одним із завдань регулювання сімейних відносин, визначених прийнятим 10 січня 2002 року Сімейним кодексом (СК) України.

Серед новел СК України – запровадження правового регулювання окремих питань щодо здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків неповнолітніми батьками. Водночас визначення поняття неповнолітніх батьків у законодавстві України немає.

Проблему правового регулювання сімейних відносин розглянуто у працях М. В. Антакольської, Є. М. Ворожейкіна, В. С. Гопанчука, О. В. Дзери, А. А. Іванова, І. В. Жилінкової, Л. М. Зілковської, А. М. Нечаєвої, З. В. Ромовської, О. О. Ульяненко, С. Я. Фурси, Ю. С. Червоного та ін. Проте поняття неповнолітніх батьків у юридичній науковій літературі не аналізували.

Метою цієї статті є аналіз норм Сімейного кодексу України для визначення поняття неповнолітніх батьків за сімейним законодавством України.

Сімейним кодексом України поняття неповнолітніх батьків було вперше введено до національного законодавства України. Та оскільки законодавчого визначення поняття неповнолітніх батьків немає, це може спричинити проблеми під час практичного застосування деяких норм.

У юридичній літературі використовують поняття “неповнолітня мати”, тобто мати, яка народила дитину до віку, з якого, згідно із законодавством України, встановлено шлюбний вік [1, с. 92]. На нашу думку, така позиція не цілком правильна, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 22 Сімейного кодексу України, шлюбний вік для жінки встановлено у сімнадцять років, тобто до настання повноліття, так само й народити дитину вона може до настання повноліття, тому посилання на шлюбний вік під час визначення поняття неповнолітньої матері є нелогічним.

Беззаперечним є твердження, що неповнолітніми батьками є батьки у віці від 14 до 18 років.

Водночас ч. 2 ст. 156 СК України встановлює, що неповнолітні батьки, які досягли 14 років, мають право на звернення до суду за захистом прав та інтересів своєї дитини. Коментуючи зазначене положення, О. М. Калитенко

зазначає, що воно не узгоджене ні зі ст. 6 СК України, ні зі ст. 31 і 32 ЦК України, що “лише особи з 14 років і старше можуть бути наділені повною цивільною дієздатністю у разі укладення шлюбу або народження дитини”, а тому воно є некоректним роз’ясненням ч. 1 ст. 156 [2, с. 236]. Для порівняння можна навести ч. 3 ст. 62 СК Російської Федерації, яка встановлює, що неповнолітні батьки мають право вимагати після досягнення ними віку 14 років установавання батьківства відносно своїх дітей у судовому порядку [3, с. 100], що також дає підстави стверджувати про віднесення до неповнолітніх батьків усіх батьків, які не досягли 18 років за одночасного поділу їх на дві категорії: до 14 років і від 14 до 18 років. Слід також зазначити, що, на відміну від ст. 6 СК України, ст. 54 СК Російської Федерації лише зазначає, що дитиною визначають особу, яка не досягла вісімнадцятирічного віку (повноліття), без поділу на категорії “малолітня дитина” та “неповнолітня дитина”, тому сама проблема визначення поняття “неповнолітні батьки” не постає, а йдеться лише про різний обсяг прав та обов’язків неповнолітніх батьків, як батьків, що не досягли 18-річного віку, залежно від віку (14 років, 16 років).

Крім того, вважаємо, що посилання на ч. 2 ст. 6 СК України, відповідно до якої неповнолітньою вважають дитину у віці від 14 до 18 років, та застосування зазначеної норми за аналогією і віднесення, таким чином, до категорії неповнолітніх батьків осіб у віці від 14 до 18 років, що записані матір’ю або батьком дитини, є неправильним. Як зазначає О. Скакун, “аналогія закону – вирішення справи чи окремого юридичного питання на основі правової норми, розрахованої на такі випадки” [4, с. 435]. Але норми ст. 6, 156 СК України розраховані на різні правові ситуації: положення ст. 6 стосуються правового статусу дитини, а положення ст. 156 – правового статусу окремої категорії батьків – батьків, що не досягли повноліття.

Крім того, така позиція цілком виключає з кола правового регулювання випадки, коли батьком або матір’ю дитини стає особа, яка ще не досягла 14 років, хоча на практиці така ситуація є цілком можливою.

Вважаємо, що формулювання ч. 2 ст. 156 СК України не є випадковим, а законодавець свідомо в цьому разі відносить до неповнолітніх батьків усіх батьків віком до 18 років, поділяючи їх на дві категорії: неповнолітні батьки до 14 років та неповнолітні батьки, які досягли 14 років, надаючи останнім право на самостійне звернення до суду за захистом прав та інтересів своєї дитини, що є цілком логічним, оскільки батьками можуть стати особи і до 14 років.

Відносячи до неповнолітніх батьків усіх батьків віком до 18 років, слід також зауважити, що регулювання здійснення неповнолітніми батьками батьківських прав та виконання обов’язків за національним сімейним законодавством не може бути визнано задовільним.

Так, у ч. 1 ст. 156 СК України зазначено, що неповнолітні батьки мають такі самі права й обов’язки щодо дитини, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно. Нагадаємо, що розділ III СК України містить досить великий перелік прав та обов’язків матері та батька щодо дитини не лише немайнового (забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров’я, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану, визначити ім’я, по батькові та прізвище дитини, виховувати та розвивати дитину, захистити дитину тощо), а й майнового характеру (наприклад, управління майном дитини, обов’язок утримувати дитину). Законодавець, наголошуючи на самостійності здійснення неповнолітніми батьками батьківських прав і виконання обов’язків, встановлює й певні обмеження. Так, відповідно до ч. 4 ст. 217 СК України, якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їх згоди на усиновлення, потрібна згода їх батьків.

Можливість практичної реалізації положення щодо самостійного здійснення неповнолітніми батьками батьківських прав і виконання батьківських обов’язків навіть для неповнолітніх батьків, які досягли віку 14 років, убачається сумнівною, а для неповнолітніх батьків віком до 14 років і поготів. Як зазначено в юридичній літературі, “неповнолітні батьки, по-перше, стаючи батьками та набуваючи повної цивільної дієздатності, самі не втрачають статусу дитини щодо власних батьків, а, по-друге, через свій вік вони не є ще досить морально та фізично зрілими для того, щоб належним чином здійснювати свої батьківські права та виконувати обов’язки. Крім того, такі особи, зазвичай, не мають достатньої кількості власних коштів для того, щоб утримувати дитину” [5, с. 363].

Таким чином, необхідно не лише визначити поняття неповнолітніх батьків, а й здійснити чітку диференціацію їх прав та обов’язків залежно від вікової категорії. У ч. 1 ст. 62 СК Російської Федерації зазначено, що неповнолітні батьки мають право на спільне проживання з дитиною та участь в її вихованні [3, с. 100]. Тобто законодавець не покладає на неповнолітніх батьків обов’язків, які вони завідомо нездатні виконати.

Водночас, зважаючи на недостатній життєвий досвід неповнолітніх, законодавець у ст. 16 СК України покладає на бабу, діда дитини з боку того з батьків, хто є неповнолітнім, обов’язок надавати йому допомогу у здійсненні ним батьківських прав і виконанні батьківських обов’язків. Ураховуючи, що народження дитини в неповнолітнього

здебільшого є наслідком недостатньої уваги з боку батьків, навряд чи варто очікувати від останніх належного виконання обов'язку щодо надання неповнолітньому допомоги у здійсненні ним батьківських прав і виконанні батьківських обов'язків. Натомість ст. 265 СК України передбачає обов'язок баби, діда утримувати своїх малолітніх, неповнолітніх онуків, якщо в них немає матері, батька або якщо батьки не можуть з поважних причин надавати їм належного утримання, за умови, що баба, дід можуть надавати матеріальну допомогу. Як вирішити питання в разі нездатності баби та діда надавати таку допомогу, СК України не визначає.

Отже, доцільно передбачити можливість призначення дитині опікуна, який буде здійснювати виховання дитини разом з неповнолітнім, як це передбачено ч. 2 ст. 62 СК Російської Федерації, причому опіку над дитиною, батько або матір якої є неповнолітніми, можна встановлювати до досягнення батьком або матір'ю дитини 16-річного віку [3, с. 100].

Отже, запровадження правового регулювання окремих аспектів здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків неповнолітніми батьками є загалом позитивною тенденцією розвитку сімейного права України, оскільки таке явище об'єктивно існує і потребує правового регулювання. Необхідним є чітке визначення поняття неповнолітніх батьків, оскільки, відповідно до норм сімейного та цивільного законодавства, до неповнолітніх осіб належать особи у віці від 14 років, водночас батьком або матір'ю дитини може стати особа й до чотирнадцяти років. Таким чином, визначення неповнолітніх батьків, як батьків у віці від 14 до 18 років робить становище осіб, які стали батьками до досягнення чотирнадцяти років, повністю неврегульованим. На нашу думку, аналіз змісту ч. 2 ст. 156 СК України дає підстави відносити до неповнолітніх батьків усіх батьків віком до 18 років, поділяючи їх на дві категорії: неповнолітні батьки до 14 років та неповнолітні батьки, які досягли 14 років. Актуальним є чітке визначення порядку здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків кожною із зазначених категорій неповнолітніх батьків, зокрема, щодо обов'язкового встановлення опіки над дитиною, батьки якої не досягли 14 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шульц О. А. “Права дитини” як категорія сучасного конституційного права / О. А. Шульц // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 91–96.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Ю. С. Червоного. – К. : Істина, 2003. – 464 с.
3. Вишнякова А. В. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Вишнякова А. В. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 288 с.
4. Скаун О. Ф. Теория государства и права : [учебник] / Скаун О. Ф. – Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
5. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Жилінкова І. В., Антошкіна В. К., Д'ячкова Н. А., Москалюк В. Ю. та ін.] / за ред. І. В. Жилінкової, 2008. – 855 с.